

színtiszta svájci legyen

A tátongó űr

Még tegnap is, amikor megérkeztem, motyogtál, megállás nélkül motyogtál, oda kellett hajolnom hozzád, a fületem a szádhoz tapasztanom, hogy megértsek egy-egy szót, egy-egy szókapcsolatot, amelyet sietősen ellihegsz, minduntalan elfulladva, azt mondtad, a bőrönd, a vonat, hol a bőrönd, a kulcsok, ezek nem a jó kulcsok, és egyszer csak azt mondtad: a ház a templom mellett. Azonnal rájöttem, azonnal megértettem, hogy a gyerekkori házatokról beszélsz, a lokaveci házról, még az utazás hatása alatt voltál, az utazás hazafelé megpróbáltatás volt számodra, kitérőt kellett tenned, és az agyhártyagyulladás már elkezdte megdolgozni a szervezetedet, noha még nem tudtál róla; újra kellett élned ezt az utazást, a valóság nyomában egy belső utazást is kellett tenned, a gyerekkori házatok felé. Látod, milyen különös, hogy mialatt te Abanóban voltál, de hát miért jártál te Abanóba az utóbbi években, hogy gondolatban többet lehess anyámmal, vagy a hóforrások miatt, van belőlük bőven, főként Szlovéniában, egyszóval mialatt te Abanóban voltál, én éppen Lokavecben jártam. Elmentem Szarajevóba, átszeltem éjjel busszal Boszniát, az egész utazás kész érzékcsalódás volt, amelyből hirtelen arra ébredtem, hogy ott állnak velem szemben a vaságyarak eget felgyújtó kéményei és a szirtjeiken ücsörgő oszmán városrodtípmények, és miután átutaztam Zágrábon és Ljubljanán, elmentem a faluba, ahol a gyerekkorodat töltöttem. Két üveg Terannal jöttem el onnan, a Karszt-hegység vasban gazdag, szinte fekete színű borával, mert hátha segít neked megküzdeni a leukémiával, arra gondoltam, majd együtt megisszuk, ott áll melletted a két üveg a szekrényben, nem is lehetnének másutt, itt fogom kiinni őket, gondolom, van még időm, hogy kiigyam őket, szemközt veled. [...]

A ház a templom mellett... Ha meggondolom, hogy sose fogod megtudni, négy napja éppen szemben álltam veled, mert nem volt időnk már, miután visszatértél, hogy felhívjuk egymást, mert már csak arra volt időm, hogy idejöjjen hozzád, hiszen addigra magába zárt a kóma. Vajon folytatod-e a belső utazást, a lelki utazást a faludba, a gyerekkorodba, az utazást, amelyet már megkezdte életed utolsó öt hónapjában? Leszálltál a múltba, újra meg újra lemerültél, emlékeztél, elindultál a kezdetek felé, oda, ahol számodra minden elkezdődött. Vajon ez annak a jele lett volna, hogy mégiscsak gondolsz a halálodra, hogy szembenézel vele? Az egyetlen alkalommal, amikor meglátogattalak ez alatt az öt hónap alatt, már csak öt hónapunk maradt hátra, de sohasem beszéltünk erről a korlátozott, számunkra kiszabott időről, többet beszéltünk telefonon, mint korábban bármikor, de nem akartál látni, nem kérted, hogy menjek el hozzád Zürichből Genfbe, szóval az öt hónap alatt egyetlenegyszer hívtál, követelted, hogy menjek el hozzád oda, a külvárosba, hogy látogassalak meg a lakásodban, a sírunkban, amely ugyanolyan volt, mint régen, mindig ugyanolyan, szinte semmit sem változott. Ezen egyetlen alkalommal, amikor elmentem tehát hozzád, a múltadban elmerülve találalak, körülötted Szlovénia térképeivel és könyvekkel, valamennyi Szlovéniáról szólt és a történelméről. Beszéltél az apádról, akit nem ismertem, akiről gyakorlatilag soha semmit sem mondtál, csak annyit, hogy egyszer, te partizán voltál, megsebesültél, meglátogatott a katonai kórházban, és felpofozott, felpofozott, mert dohányoztál, noha 21 éves voltál, éppen a háborúból tértél vissza, ezen kívül semmi mást nem tudtam róla, és akkor hirtelen, életed alkonyán, apádról akartál beszélni: érted ezt, négy év katonai szolgálat az osztrákok alatt, és rögtön utána négy év világháború. Az első. Csak egy dolgot sajnállok, mondtad, egyetlenegy dolgot, amit elvesztettem, azt sajnálom.

Egész életedben?

Csak éppen erre nem gondoltam volna.

Nem, nem az anyám volt az, hanem egy füzet, apád is finommechanikai műszerész volt, ő volt a főnököd, az első főnököd, mindenkivel kemény,

még keményebb veled, annál is keményebb, mert keveset beszélt, mondtad nekem. Inasévei alatt, ő, a szlovén, gyakorlatilag a birodalom összes fővárosában dolgozott, Zágrábon, Prágában, Bécsben, Budapesten, erről egy füzet tanuskodott, amelyben minden város mellett ott álltak a különböző munkaadókról készített feljegyzések, és te elvesztetted ezt a füzetet, életed alkonyán, az egyetlen dolog, amit sajnálsz, hogy ezt a füzetet elvesztetted, tényleg, csak ez volna az egyetlen, amit sajnálsz. Én is szerettem volna látni azt a füzetet, szerettem volna többet tudni róla. Már sohasem fogok többet megtudni róla, csak monologizálni tudok, itt ülve melletted, miközben te rám se nézel, nem beszélsz hozzám. [...]

Megint a karosszékekben ülsz. Hoztam zenét, látni akarom, reagálsz-e a zenére, felteszem neked a *Normát*, hallgatod, hallgatjuk... Ja, és tényleg, megérezted, itt vannak a nővéreid, a nővéreid megérkeztek Zágrárból, nálad laknak a külvárosban, ők etetnek, ők is, felváltva etetünk, hoznak neked gyógyteát, leve-seket, nógatnak, hogy nyisd ki a szemed, te persze nem engedelmessz, de igen, a zenére nem vagy érzéketlen, alig észrevehetően megmozdul az arcod, tudod, a nagynéném, anyám nővére is eljön, nemsokára megérkezik, mindjárt itt lesz, az arcod most már tényleg mozog, mintha valami óriási mentális és fizikai erőfeszítést tennél, a szemed még mindig zárva, de a vonásaid megfeszülnek, felemeled a fejed, a szád lassan hangokat formál, igen, szavakat mondasz ki, kimerült sóhajjal, rekedt hangon, lassan azt mondtad: Ó igen, a ház.

A ház! Bejelentettem, hogy érkezik a nagynéném, anyám nővére, és neked, igen, neked eszedbe jutott a ház, az épülő ház, még elmentél megnézni az építkezést, mielőtt elutaztál volna nyaralni, képzettársításokkal reagálsz, ezek a szavak, gondolatok, képzetek tehát nem összeegyeztethetetlenek az állapotoddal, a kómával, nem vagy teljesen távol, legalábbis hirtelen visszaszöktél a jelenbe, átadtad nekem ezt a mélyről jövő üzenetet.

De az erőfeszítés kimerített, és már vissza is tértél, vissza önmagadba. Néhány pillanatra eljöttél hozzám, de most, úgy érzem, még távolabb kerültél.

Szeretnék lefényképezni. Megint szép vagy, a vonásaid kisimultak, a bőröd vékony, áttetsző, ebben az oly gyenge, oly törékeny új állapotodban, te, aki olyan erőteljes voltál. Ma, tényleg, megdőbbentő a szépséged. Holnap hozok fényképezőgépet. [...]

Úgy érzem, mintha kicsit meg is nyugodtam volna attól, hogy itt vagyok melletted, július van, odakint rekkenő hőség, itt védve vagyunk tőle, kívül a városban, kívül az időn, itt ülök egy néma nyögdecslő mellett, aki régen dühödött apa volt, már nincs düh, első ízben harmónia uralkodik köztünk. Gondolkozom, olvasok, monologizálok. Kezdem megszokni. A következő elválásig. Az élet felfüggesztette önmagát. Várom a halálot. Az apám halálát. Szinte derűsen.

Még akkor is, ha váratlan dührohamok fognak el. Minden előzetes értesítés nélkül kómába estél, ideszögeztél az ágyad mellé, és most egyedül kell elboldogulnom egy megoldatlan múlttal, még az anyám halálára se tudunk visszatérni, mielőtt elmész. És az, hogy egyszerűen eltűnsz, nem fogja nyugvópont-ra juttatni a múltat, biztosan tudom, örök ellenfelem eltűnhet a színről, de én nem fogok megnyugvást találni. Ez az utolsó szemét húzásod, hogy egy kukk nélkül lelépsz. Én is megtehetném, hogy füttyölök az egészsre, és kihasznlom a nyarat, amely most nélkülem múlik el. De nem. Maradok, magányosan, szolidárisan, hogy vigyázzak rád, meg tudod ezt magyarázni, a lánygyerek szolidaritását az apával, mindennek ellenére, a lánygyerek szolidaritását, aki egyedül képes megérteni, itt, az apját, aki szlávként örök bevándorló maradt Svájcban.

Sohasem voltál hálás nekem azért, még csak meg sem érintett, hogy én értem az énednek ezt a részét, amely onnan jön, soha nem fogadtad el, hogy engem érdekel az az ország, a te országod, az az ország, amelyet annak ellenére

szeretek, hogy a tiéd, amelyet nem tudok nem szeretni. Megszállottan, amilyen voltál és maradtál, nem tetted be a lábad Horvátországba a háború óta, a '91-es háború óta, amelyet én is ismertem. Szlovén vagyok, titóista partizán voltam, megsebesültem kétszer is, nem akarom látni, hogy a fasiszták visszatérnek Zágrábra. Igen, a hercegovinai horvátok, igen, a diaszpóra fasisztái. De nem csak ők. És a többiek? És az áldozatok? És a mézárások? És a szemközi szomszédok? Nem ők-e a legfőbb okai mindannak, ami történik, a szemközi szomszédok? Azt mondtad, ne menjek *oda*. Mit is keresnél te ott? Az nem a te országod.

Nem az én országom? Egyáltalán nem? Te hittél az öngazgató szocializmusban, aztán már nem hittél benne, és elmentél. Svájcba. Elvettél egy svájci nőt. És azt akartad, hogy a lányod szintisza svájci legyen. Kizárólag francia anyanyelvvél. Nem, én sem olaszul, sem horvátul nem fogok beszélni vele, a feleségem meg nem beszél vele svájci németül. Szintisza svájci? Már maga a „tisza” szó is a fasizmustól büzlik, de hogyan lehetnék tisza svájci, miközben egyedül élek veled, veled, aki mindig elvittél engem *oda*, veled, aki a franciát a maga olasz-horvát akcentusával beszéli, veled, akinek minden gesztusa onnan való?

Megtanultam egy kicsit horvátul. El kellett tépnem, el akartam tépni az értetlenségnek azt a fátylát, amely elszigetelt, arra kárhoztatott ott, hogy idegen maradjak. Minek tanulod azt a nyelvet? Tanulj oroszul, az legalább hasznos. El kellett volna menekülnöm, elfelejtenem azt az országot, amely a tiéd volt, nem akartad elismerni, hogy lehet bennem zsigeri vonzódás ez iránt a föld iránt, a szépsége, az örütsége iránt, odamenni, számomra ez mindig egyet jelentett azzal, hogy megtalálalak téged is, túl azon, aki Svájcban voltál, túl a poklon, amit anyámnak is, nekem is jelentettél, ott megtaláltam a partizánt, az eszményi apát, a szenvedélyest és szenvedélyesen szerethetőt, megtaláltam az autodidaktát, aki tizenégy évesen volt kénytelen volt munkába állni a kikötőben, az apja parancsnoksága alatt, de aki mindvégig esti tanfolyamokra járt, aki megállás nélkül önművelt. Emlékszem még a bölcsődalra, amelyet nekem énekeltél, „*Nina, nana, aja tut aja, moja pupa je zaspana*”, sohasem felejtettem el, noha nem értettem, és ma már tudom, hogy azt jelenti, „aludj kislányom”, még ma is hallom, ahogy ezt a bölcsődalt énekled, és tudom, hogy pontosan értem, noha csak horvátul tanultam, szlovénül sohasem. Veled élve hogyan lehettem volna kizárólag „svájci”, még ha a család svájci ága folyton azt is hajtogatja nekem: Olyan vagy, mint az anyád, te svájci vagy, semmi közöd Jugoszláviához, jámbor óhaj, a génjeim fele, akár akarjuk, akár nem, onnan való, ami meg a nővéreidre illeti, igen, őket, akik itt vannak, hogy vigyázzanak rád, etessenek, szóval a nővéreid mindig leszólták az anyámat, bolondnak tartották, megvádolták azzal, hogy ő a felelős a te balsorsodért, hogy te ennek a bolond nőnek az áldozata, a mártírja vagy, és még ez sem volt elég, amikor az anyám meghalt, egy balesetben meghalt az anyám, aki szerintük beteg volt, úgyhogy nincs mit csodálkozni a balesetén, a halála után tehát megtalálták az új bűnöst, és ez én voltam, hiszen én, harsogták egymással versengve, ugyanolyan bolond vagyok, mint az anyám, így aztán miattam folytatódik a balsorsod, szegény apám, te svájci nők áldozata. Zágrábban kigyóok sziszegtek a fejem fölött, Genfben veled szemben nőtt a nehezetés, az apám, ő a bűnös azért, hogy anyám megbolondult, ő kergette a kétségbeesésbe. Mindig én álltam a frontvonalon, engem rángattak kétfelől, és ennek még ma sincs vége. Így aztán számomra elmenni a háborúban álló országba azt jelentette, elmenni megkeresni az ideális apát, akivel békében lehet élni. Elmenni azért, hogy ne kelljen egyedül sírnom a televízió előtt, miközben nézem, hogyan bombázzák azokat a helyeket, amelyeket szeretek, gyerekkorom, vakációim helyeit, Zadar, Split, Dubrovnikot, elmenni, hogy elmondhassam, amit olyankor gondolok, amikor szinte az egész világ visszamutogat az áldozatul esett Horvátország usztasa múltjára, hogy aztán kezeit moshassa, igen, szinte az egész világ. A szövetségesnek nevezett hadsereg agressziója láttán. Elmentem, hogy elmondhassam a felgyújtott falvakat, a lebombázott városokat, a katonákat, akik kezdetben farmernadrágban, ósdi kalasnyikovokkal a kézben harcoltak a tankok ellen. Te távol tartottad magad, ez nem az én országom, mondtad mindig, én szlovén vagyok, még Tudjman halála után sem tetted be a lábad Horvátországba, soha többé, elmentél Szlovéniába, ott megálltál, de naponta figyelted a háborút, mindent tudtál róla, főként kritizálni tudtál, könnyű kritizálni és elveket hajtogatni, ha az ember Genfben vagy Szlovéniában van, tíz napnyi háború, gyorsan elmúlik.

De te mit keresnél ott, mondogattad nekem gyanakodva, ja persze, a férfiak, az egyenruhás férfiak.

Igen, az egyenruhás férfiak vonzereje, a háborúzó férfiaké, a halállal szembenéző férfiaké. Hát persze. Mindig is éleseszű voltál, annyira éleseszű,

amikor a szexre kellett gyanakodnod, felfedezted a kurvát a lányodban, a lányodban, aki mindig is szeretőt tartott, semmit se tudtál róla, de sejtetted, szűznek szeretettel volna, ezért kurvát csináltál belőlem, mindig kitaláltál nekem, természetesen, katonákat, veszélyeket, háborús feszültséget, erotikát, miért kellene tagadni, miért kellene titkolni, de nemcsak ez volt. Olvastad a riportjaimat, de nem fűztél megjegyzést hozzájuk.

Én olvastam Claudio Magrist. Aki azt írta, hogy Monfalcone számos olasz partizánt adott, akik elmentek harcolni Titóért, a háború után ott maradtak Jugoszláviában, és rosszra fordult a sorsuk, sokan közülük odavesztek a 48-as tisztogatásokban, amikor Tito szakított a Szovjetunióval. Ezek a harcos hívek nem értették meg elég gyorsan, hogy a szakítás befejezett ügy a Marsall és Sztálin közt. Monfalconei szlovénként, olasz útlevelel, téged, ott Zágrábban, nem nyugtalanítottak a tisztogatások. Nem tudom, miért nem. Éppen azért, mert szlovén voltál? Látod, ezek azok a kérdések, amelyeket szeretnék neked feltenni, most.

Mennyire szeretném tudni, miért nem vettél vissza soha az igazi nevedet. Értem, hogy megtartottad az olasz útleveledet, Jugoszláviában, a hermetikusan lezárt határok közt, a szabadság útlevele volt. De a neved? Vagy a nemzetiséggel együtt nevet is kellett cserélni? Hogy tudtad elviselni ezt a kereszt- és vezetéknevet, amelyet a fasiszták kényszerítettek rád, akik, lévén rafináltak az elnyomásban, „beérték” azzal, hogy lefordították a kereszt- és vezetékneveket? Új származást kényszerítettek rád, noha nem tagadtatták meg veled teljesen azt, aki voltál. Valójában nem veszítetted el az identitásodat, hiszen még mindig a saját nevedet viseled. Csak éppen le van fordítva. Tökéletes asszimiláció, fordítás révén – *traduttore, traditore*, mondják az olaszok –, így lettél Darko Kovačból Natale Fabbri. Nem szeretnél Darko Kovač lenni? Én szeretném.

Megtaláltam a lakásodban a nyomait ennek a fordítás-ámulásnak, egy olyan iraton, amelyet be kellett nyújtanod, hogy megházasodhass: „A szindikátus igazolja, hogy a trieszti prefektus 1930. 12. 10-én kelt 11419/189. számú rendelete értelmében nevezett KOVACS (sic!) eredeti családi neve olasz alakjában FABBRI-ra változott.” Különös, hogy ezen a hivatalos iraton a Kovačot hibásan írták, magyarul.

A fasiszták megváltoztatták a neved, lefordították, olaszosították.

Te meg lefordítottad az anyám keresztnevét, azt te olaszosítottad.

Én meg továbbra is fasiszta nevet viselek. Lényegében. Olyan nevet, amely nem lehetne az enyém, ahogy nem lehetne az enyém az az olasz útlevelem, amely mindig is az enyém volt, és amelyet oly régóta gyűlölök, kényszerű identitás, hamis identitás, az első hazugság, amelyből az összes többi következett.

Nem, nem értem, miért nem akartad soha visszavenni az igazi nevedet. Miközben a családod ma is Darkónak hív, és mindig is így hívott. Sohasem Natalénak.

Rábukkantam James Ellroy egyik fényképére, hasonlít rád, Ellroy a sapkájával, nagy szemüvegével, a zakója alatt viselt mellénnyel, furcsa arcával, amelyen minden túl kereknek látszik, aránytalannak, egy arc, amely annyira hasonlít a tiédre, az aránytalan szempár a szemlencsét helyettesítő üveg mögött, sohasem tudtad megszokni a kontaktlencsét, te is sapkát hordtál, és te is így, ilyen kortalannak néztél ki, mint aki egy másik időből, egy másik helyről való. Fialkorodban, ha hihettek a fényképeknek, szláv szépség voltál, férfias, aztán a fájdalomtól, a depressziótól, az alkoholtól, a nagyító szemüvegletől az arcod különös mozaikká változott, olyanná, mint James Ellroyé. Aki szintén nekivágott, hogy megkeresse az anyját a *My Dark Places*ben, amelyet csak jóval az apja halála után tudott megírni: „Kifosztottam a sírodat. Felfedeztem. Szegényteljes pillanatoknak engedtem át. Dolgokat tudtam meg rólad. És mindaz, amit megtudtam, arra készítetted, hogy még gyengédebben szeresselek.”

Az anyját Genevának hívták [*Genf neve angolul – a ford.*]. Vörös volt. A vöröshajú szépség, írta róla.

Lassan egy hónapja, hogy idejöttem hozzád, hogy elnyelt téged az éber kóma. Ma van a wimbledoni döntő, nem vagyok teniszrajongó, tudod jól, de mivel ott van Goran Ivanišević, megnézzük együtt ezt a döntőt, ki sem kell nyitnod a szemed, csak hallgasd a kommentátort.

De igen, tényleg győzni fog, ki hitte volna, ez annyira megható, váratlan, de igen, mondom, hogy győzni fog, ma este ünnep lesz Horvátországban, kalasnyikov-sorozatok, összetört üvegek...

(regényrészlet)

MIHANCSIK ZSÓFIA FORDÍTÁSA